

Љубивоје ЦЕРОВИЋ

ЈОВАН ХОРВАТ – ВОЂ ПРВЕ СЕОБЕ СРБА У РУСКО ЦАРСТВО

Пошто су исцрпене све могућности договора са Бечким двором да се спречи укидање Поморишке и Потиске крајине, велики број граничара одлучио је да се исели у Русију. Њихови прваци ступили су у контакт са руским посланством у Бечу. Русији, која се припремала за ратове који ће обележити другу половину 18. и почетак 19. века, добро је дошла обучена и у биткама широм Европе, посебно са Турцима прекаљена граничарска војска. Зато је царица Јелисавета Петровна позвала српске граничаре да населе од ратова опустошена украјинска пространства. Граничари су били уверени да ће у словенском и православном Руском царству наћи поузданог савезника у борби против Турака, за ослобођење Србије.

Одлуку српских граничара подстицали су емисари царице Јелисавете Петровне. Они су били припадници Српског хусарског пука, основаног 1727. године, које је Руски двор слао у Поморишје и Потисје, односно у Српску земљу, како су називана ова подручја. Велики утицај на то да се одреде на сеобу вршили су и официри из угледних поморишких и потиских породица, међу којима је највећи ауторитет уживао Јован Хорват.

Јован Хорват, пуковник Поморишке војне крајине, предводник прве сеобе српских граничара у Руско царство, потоњи руски генерал, командант Нове Србије, рођен је 1713. године у племићкој породици „от Куртич“, у истоименом насељу, у окружењу граничарских шанчева, двадесетак километара северно од Арда.

Преци Јована Хорвата у Аустријско царство доселили су се из Македоније. Тамо су вековима живели у насељу Арвати, у нахији Доња Преспа, источно од обала Преспанског језера. Овде су имали посед још из времена Немањића.

Турски терор, притисци Арбанаса и разлози економске природе, условили су решеност православног становништва из Македоније да се исели у Аустријско царство. Њихова жеља била је у складу са економском политиком Бечког двора. Наиме, да би привукао спретне и виспрене трговце и занатлије са Балканског полуострва, цар Свете Римске Империје, Леополд I, 1667. године позвао их је да се доселе у Аустрију, дајући им право „да могу у градовима становати, своју веру исповедати и отворати дућане у којима ће изложити своје трговачке ствари“. Сем тога, дозвољено им је „да могу робу коју увезу из суседних држава овде продавати“.

Очекивања Бечког двора су се показала реалним. Досељено балканско становништво брзо се прилагодило новој средини, стекавши значајан трговачки капитал. На тај начин, у деценијама пре Велике сеобе, српски етнички елемент у Аустрији ојачан је новим снагама. „Њиховим доласком“, истиче Душан Ј. Поповић у 3. књизи *Срби у Војводини од Карловачког мира 1690. до Темишварског сабора 1790.* „јавља се код нас снажан грађански staleж, трговачки и занатлијски, а из њега ће се убрзо развити и наше племство“.

Марко Хорват привучен Леополдинским повластицама, из старог завичаја доселио се у Аустрију седамдесетих година 17. века. Не постоји много података о њему. Зна се да је био припадник старе племићке породице и да се бавио трговином. Приликом доласка у Аустрију узео је презиме Хорват, према насељу из којег је потицао.

Самуило Хорват, син Марков, определио се за војнички позив. У време Великог рата, истакао се у бици код Великог Варадина, после које је постао заповедник овог утврђења. Као војвода великоварадски, 1689. године, од цара Леополда I добио је племићку диплому и грб „за верност и полезне заслуге“. Налазећи се под командом Јована Текелије, учествовао је у ратним сукобима против „куруца“ у време Ракоцијевог устанка. Тако је у разбијању блокаде Великог Варадина, 1705. године, налазећи се међу опкољенима, пружио логистичку подршку настојањима Јована Текелије да разбије опсаду утврђења. У саставу Текелијиних граничара, посебно се истакао у бици код Кечкемета, 1707. године. За ратне заслуге од аустријског цара Карла VI добио је посед Куртич са неколико пустара, на развођу Мориша и Белог Криша, одакле му потиче предикат. Ово подручје било је изложено жестокиим притисцима католичке цркве на православне вернике да прихвате унију. Међутим, Српска православна црква организовано се одуширала оваквим покушајима. У тим сукобима афирмисао се као бескомпромисни борац за очување српског верског и националног идентитета у Великоварадској епархији. Као угледан верник, учествовао је и у раду народно-црквених сабора у првим деценијама 18. века, почев од Бајског, 1704. године.

Јован Хорват, син Самуилов, завршивши војне школе, као мајор, предводећи Пешачки пук из Поморишке границе, истакао се у Рату за аустријско наслеђе на баварском (1743) и на рајнском бојишту (1744). По повратку у Поморишје, 1745. године, у чину потпуковника распоређен је у Печку. Био је омиљен међу граничарима не само као војсковођа, већ и као поклоник православља, вере својих предака. Забележено је да је даривао Храм светог Николаја у Печки и манастире Ходош и Бездин. Као истакнути национални прегалац учествовао је на Народно-црквеном сабору у Карловцима 1748. године када је за митрополита изабран Павле Ненадовић, дотадашњи епископ арадски.

Као човек од угледа и поверења, Јован Хорват стао је на чело покрета српског народа за сеобу у Руско царство. Посланику Русије на Бечком двору, Михаилу Бестужеву, обећао је да ће од незадовољних граничара у Поморишју ангажовати хиљаду људи које ће са пуном опремом и о свом трошку довести у Руско царство.

Остварујући договорено, Хорват се обратио Дворском ратном савету с молбом да му дозволи иступ из аустријске војне службе и прелазак у руску војну

службу. На овај захтев царица Марија Терезија 5. јула му је одобрила да „с обзиром на блиско пријатељство између бечког и руског двора“ може иступити из Аустријске војске и без сметњи иселити се у Русију. Непосредно пошто је добио пасош, Хорват је предао молбу грофу Бестужеву са потписима 29 официра, да их царица Јелисавета прими у руско поданство и службу. Притом је обећао да ће у Руско царство довести читав пук. Захтевао је да руска влада изради дозволу за врбовање незадовољних граничара у Поморишју и Потисју. Бестужев је царици Јелисавети поднео извештај, у којем је опширно образложио намеру припадника Српске милиције да се иселе у Руско царство, препоручивши да их са породицама прими у поданство и службу.

Гроф Бестужев је посебно умолио царицу Јелисавету Петровну да што пре прихвати српске граничаре који су већ почели да распродају иметак, па ако не уследи брзо решење, „могло би се десити да пређу у Турску јер им тамо барем у веру не дирају“. Свој извештај царици гроф Бестужев завршава речима: „Када је ствар дошла дотле, да Бечки двор својевољно лишава себе храбре српске војске, то нам остаје да се прилежно постарамо да је придобијемо за себе“. Позив руске царице убрзо је уследио.

Пре поласка, граничари су положили заставе у Текелијиној цркви у Араду, што је забележено у *Туторском дневнику*: „1751-га љета, у Араду јунија 13-га до-неше от Поморишке крајине 17 барјака коњички и пешачки у нашу цркву, то јест храма Свјати апостолов Петра и Павла, и сије вписах последњим на спомен да може знати када је покварена Поморишка крајина“.

Са првом групом досељеника, Хорват је у Кијев доспео 10. октобра 1751. године. У групи од 218 људи било је 77 војних личности, 82 члана породица и 59 слугу. Собом су довели и 196 коња. Нови транспорти стизали су до краја године. Прву команду чинили су: генарал-мајор Јован Хорват, пуковник Јован Чарнојевић, потпуковници Михајло Прерадовић и Михајло Хорват, мајори Никола Штрба и Јосиф Денаро, капетани Јосиф Цветиновић, Максим Вујић, Јосиф Станковић, Федор Штрба, Петар Вујић, Јован Михок, Лазар Серезлија, Лука Поповић, капетан-лајтант Кир Поповић, лајтант Петар Бајана, Риста Хрнић, Јован Пиваров, Игњат Михок, Јован Саполнцај, корнети Михајло Живанов, Максим Штрба, Филип Мирковић, Лазар Морвај, Георгије Бошков, Георгије Поповић, Стефан Вујић, Илија Марковић, Мијат Бабин, као и капелан Петар Булић.

Прилике у којима су се нашли српски граничари доспевши у Кијев, дочарао је Милош Црњански у *Сеобама*: „Испод оних трептавих, раскошних цркава, на брегу дошљаци нису знали ни куд ће, нити шта ће; чекали су пролеће. Неколико хиљада, људи и жена“, наставља Црњански, „било се разишло и насељавало, у Кијеву и околини, до Миргорода, а чекало се да се види шта ће с њима бити. Они који нису умели да се снађу, и они који су чекали да буду примљени у војску, живели су испод брда, у Кијеву, у предграђу Подољу. По кућерцима, по шталама, а било их је и под ведрим небом“.

По доласку у Руско царство, генерал Јован Хорват добио је привилегију за своје граничаре. Указом Правитељствујућег сената, односно владе Русије, од 29. децембра 1751. године, „О насељавању на руским границама српских досељеника“

констатовано је да се Јован Хорват „премилостиво награђује обећаним му чином генерал-мајора, и то од дана када је стигао у Кијев, и потврђује оне официре које је на списку достављеном посланику Њеног царског Величанства у Бечу навео, и које у премилостивој конфирмацији Њеног Царског Величанства треба обавестити“.

Нова Србија утемељена је 1752. године. Правитељствујући сенат је 11. јануара 1752. године издао „Даровну повељу генерал-мајору Хорвату о оснивању два хусарска и два пандурска пука, о подели земље, давању плата, привилегија и права, додељивању новонасељеној територији имена Нова Србија, а новоподигнутој тврђави имена Света Јелисавета“. У Повељи су регулисана питања организације и функционисања граничарске крајине.

Нова Србија пружала се у дужини на преко 200 км: од Дњепра на истоку до Сињухе, притоке Јужног Буга, на западу. Граничари су распоређени у два пука са по четрдесет рота.

Команду Нове Србије, поред заповедника Јована Хорвата, чинили су високи граничарски официри, претежно из Поморишја, а било их је и из Потисја и других граничарских јединица.

Нова Србија налазила се на степском подручју. О природи и клими у Новој Србији пише Александар Пишчевић у тексту *Запажања о Новоросијском крају*, које је сачинио почетком 19. века. Наводи да је до маја клима била пријатна да би од јуна настало жарко лето које би, да није кишног периода, све спржило. Зиме су биле ретко хладне, сем неколико дана када су страдавале домаће животиње. У пролеће све је било покривено травом, а цвеће које се ту налазило стварало је утисак маштовито и богато ишараног тепиха. Међутим, почетком лета, вели Пишчевић, пејзаж је подсећао на Арабију.

Степа је била изузетно плодна, а чернозем је дозвољавао да житарице дају богат плод. Нову Србију пресецало је неколико река, између Дњепра и Буга. Највеће међу њима биле су Ингул и Ингулец.

По доласку у Нову Србију, граничарско и остало становништво изградило је специфичну војничко-земљорадничку заједницу. Повлашћени слој представљали су граничари, чији је основни задатак био да бране ово подручје и дубину територије Руског царства од упада са југа, пре свега Турака и Татара. У том смислу изграђена су насеља концентрисана око рота, из којих су се развила насеља, која су се састојала из три шанца. Први или спољашни шанец имао је основни задатак да брани границу. Други је представљао резерву, па уколико би посада из првог шанца ишла у ратни поход, резерва је преузимала њихове задатке. Трећи су насељавали „фамилијати“, који су били задужени да обрађују своју земљу и земљу других шанца, уколико су њихове посаде биле у ратном походу. У шанчевима су били изграђени војни објекти, четвороугаоног или петоугаоног облика. Између граничарских насеља успостављени су сигнални системи, који су одржавали везу међу суседним граничарским утврђењима.

Велики број досељеника бавио се земљорадњом. Плодна земља и одсуство кметовских односа погодовали су развоју ратарства. Део степе служио је за обраду земље, а део за испашу.

У Новој Србији развила се и трговина. Њени почеци датирају из времена када су досељеници почели да купују стоку од староседелаца и продају је ван Нове Србије. Потом су почели да тргују робом која се производила у степи: кожа, вуна, млечни производи. На страни, у Пољској, Украјини и Русији куповали су мануфактурне и металне производе и продавали на турској територији, да би тамо куповали оружје, тканине, суво воће и друго и продавали по Новој Србији, Пољској, Украјини и Русији.

Занатство у Новој Србији било је слабије развијено, јер су досељеници попицали из редова војника, пољопривредника и трговаца. Зато су занатлије биле тражене и цењене, па су руске власти давале повластице које су желеле да отварају радионице у Новој Србији, што је давало позитивне резултате.

Двадесет рота у западном делу, чиниле су састав Српског хусарског пука генерала Хорвата. Команда штаба Јована Хорвата налазила се у Новомиргороду, на ушћу Гептурке у Велику Вису. У време досељавања српских граничара у Српски хусарски пук генерала Хорвата, 1752. године, највећи број насеља подигнут је на Великој Виси притоци Сињухе у западном делу Нове Србије. Низводно од Новомиргорода, долином Велике Висе пружали су се: Печка у којој је насељено 227 српских граничара са породицама; Петрово Острво (275); Надлак на ушћу Килтење у Велику Вису (126); Каљниболота (124); Семлак (98) на ушћу Велике Висе у Сињуху. Као што се види називи насеља пренети су са шанчева на Моришу. Архангелгород на ушћу Трговичке, притоке Сињухе (140) задржао назив раније руске тврђаве, коју су граничари обновили. Узводно од Новомиргорода низала су се насеља која су називе добила према шанчевима из Поморишја, Потисја, али и других српских насеља изван ових граничарских подручја: Мартонош (188); Панчево (220) и Кањижа (199). На Ингулу су се налазили Сента (98) и Вуковар (178). Фелдвар се налазио на средокраћу између Ингула и Ингулца (141). У источном делу Нове Србије налазили су се Суботица на Аџамки, притоци Ингула (41); Мошорин на Бешки (110); затим Митровица (350) и Сомбор (92) на Ингулцу (92); Глинск на Цибуљнику, притоци Тјасмина (195); Вршац на Ирклејцу, притоци Тјасмина (318).

Новомиргород, односно Мироград, како су га називали Срби, настао је 1752. године. Руски царски двор се определио да овде буде седиште команде Нове Србије. Досељени граничари нашли су се на простору на којем је било само неколико напуштених козачких колиба. Одмах су отпочели да граде утврђење. Имало је две стотине метара у дијаметру, са пет бастиона, две капије, а било је окружено насипима и рововима. На бедемима је било распоређено десет топова. У средишњем делу утврђења налазио се посед Јована Хорвата, окружен алејама липа и негованим вртом, као и стајама за 50 коња. Поред Хорватове са флегијама, у насељу су се налазиле и куће истакнутих личности. У Новомиргороду су се налазиле и службене установе: канцеларија Хусарског пука, која је касније постала Главна канцеларија Новосербског корпуса и касарне за војнике. Под једним кровом су се нашли: кафана са билијардом, четири гостинске собе са кухињом и шест дућана у којима су живели трговци, који су плаћали закупнину по 60 рубаља. На градском тргу на-

лазили су се: пијачни центар са 14 дућана под једним кровом, за које се плаћала закупнина од 6 до 12 рубаља.

Више Срба оставило је записе о овом граду. Архимандрит Герасим Зелић боравио је у Новомиргороду 1782. године, када помиње „знатну господу, коју сам познао ту: славног Текелију, генерале Чорбу и Хорвата“. Он наводи да су га сви лепо дочекали и „благодобродушни милостињом за цркву на пут обдарили“.

На имању стрица Петра у Новомиргороду, у два маха, 1787. и 1811. године, боравио је Сава Текелија. О томе говори у „Описанију живота“.

Како су досељеници доживели нови завичај и да ли су се испунила њихова очекивања сведоче и писма из Нове Србије. Тако Марија Станков, која се са породицом населила у новосерпску Печку, пише оцу у Будим: „Коме тамо рђаво иде, овде ће му бити добро, што је овде јевтино и бадава се живети може“. Василије Поповић, који се такође доселио у Печку, јавља Петру Филиповићу у Сентомаш да покупи своје друштво и дође у Нову Србију, „а руска царица ће своје офицере по нове досељенике послати“. Прота Петар Булић је из Новомиргорода упутио писмо своме куму, калуђеру Лазару, администратору парохије у Великом Семиклушу, у којем хвали царицу Јелисавету Петровну, која „помаже православне у целом свету и најмилостивије се за све исељенике брине“. Доба њене владавине упоређује „са златним временима цара Константина, цара Теодосија и благочестивих царица Пулхерије и Ирене“. Пошто констатује да овде „реч Божја није везана као тамо од иновераца“, иронично се пита: „Па, где су заслуге ваших предака и очева? Ни ваше рођене слуге не цени тамо нико. Овде је само наше племе и род, нико од неверника, Римљана и Унијата.“ Позива га да дође у Нову Србију, па поручује: „Кад је већ забрањена сеоба у Русију простом народу, нико неће свештеницима на пут стајати, нарочито калуђерима, за којима не плачу жене и деца“. Капетан Лазар Серезлија из Новомиргорода пише Стефану Станковићу у Велики Варадин да у Новој Србији имају велике плате и доста земље и оно што је најважније: „Овде нас нико не назива шизматичима, јер Немци и католици овде уживају онакову част, какову смо ми имали код Мађара. Овде је наше царство и наша влада“.

Одлуком генерала Јована Хорвата, 1757. Новој Србији су припојене четири роте, које су издвојене из састава Новослободског хусарског пука и прикључене Новомирградском гарнизону: Тишковка на Сињухи, Сухи Ташлик на истоименој реци, Плетени Ташлик на истоименој реци, Великој Виски на Великој Виси. У ове четири роте живела су 653 граничара са породицама.

За време постојања Нове Србије отпочео је економски развој Новомиргорода. Тада је почела експлоатација каолина, на бази којег су се развили занатство и уметност. Погодан геостратешки положај утицао је на то да се развије трговина. Занатлије почињу да се организују у цехове, а трговци успостављају везе са удаљенијим крајевима.

Српски пандурски пук генерала Хорвата био је распоређен у двадесет рота у источном делу Нове Србије.

Српским пандурским пуком у источном делу Нове Србије, у име Јована Хорвата, командовао је његов брат потпуковник Михајло, рођен 1716. године,

учесник Рата за аустријско наслеђе, на рајнском и баварском бојишту. Пре сеобе живео је у Куртичу, породичном поседу Хорвата.

Већи део рота Српског пандурског пука добио је називе према шанчевима из старог завичаја. Само мањи број задржао је старе називе: Крилов, седиште Српског пандурског пука, Табуриште и Крјуков на Тјасмину. Остали називи потицали су из Поморишја, Потисја, Бачке, Срема, али и других крајева где су живели Срби. Каменица се налазила на Дњепру. На средокраћи између Дњепра и Ингулца налазили су се: Чанад, Пиљужићи и Ковин. На Ингулцу су били ситуирани: Сланкамен, Бечеј, Вараждин, Глоговац и Јенопоље. На Тјасмину су се налазили Шољмош и Чонград. Између Цибуљника и Дњепра налазили су се Мандорлак и Сентомаш. Уз обале Омељника притоке Дњепра, пружали су се: Благоват, Павлиш, Земун и Вилагош.

Рачуна се да се на територију Српског хусарског пука населило 18.000 становника, а у Српски пандурски пук 12.000 људи. После главног таласа током педесетих година 18. века, у Нову Србију се са ширих пространстава, из Далмације, Боке Которске, Херцеговине, Црне Горе и Босне досељава још 5.000 становника. У поменутом раздобљу доселило се 35.000 Срба са породицама.

Новослободски хусарски пук формиран је 1753. године. Простирао се на преко 200 км јужно од Нове Србије, од Дњепра до Јужног Буга. Тамо је распоређено 27 рота, чије се седиште налазило у Тврђави свете Јелисавете. Овај стратешки потез Руског двора био је мотивисан потребом да Нову Србију ојача граничарским кордоном на подручју које је било највише угрожено од упада Турака и Татара.

У неколико рота Новослободског пука распоређени су и Срби. Између осталих насељени су: Бешка на истоименој реци у коју је дошло 216 граничара; Петриковка на Бешки; Аџамка на истоименој реци, притоци Ингула (399); Груске на истоименој притоци Ингула (315); Бошњаково на Груски; Калиновик на Ингулу (47); Скопље на Сухом Ташлику, притоци Сињухе; Босна на Сухом Ташлику; Трново (219) итд. Седиште команде Новослободског пука налазило се у Тврђави свете Јелисавете. На подручје Новослободске насеобине, током педесетих година, поред више народа, насељава се и 3.000 Срба.

Јелисаветград, данашњи Кировоград, седиште Новослободског пука, као Тврђава свете Јелисавете изграђен је на иницијативу генерала Јована Хорвата. У писму руској царици Јелисавети Петровној упутио је предлог да се на јужном ободу Нове Србије, према Новослободском пуку, у што краћем року на подручју које ће бити насељено, изгради тврђава која ће постати средиште одбрамбене линије према Турцима и Татарима. Прихватајући предлог генерала Хорвата, царица Јелисавета му је *Даровном повељом* од 11. јануара 1752. године поверила руковођење изградњом тврђаве, дајући му широка овлашћења. У том смислу, изричито је наложено: „С циљем заштите новонастањених домова припадника хусарских и пандурских пукова од непријатељских напада, дозвољава се да се на погодном месту, према оцени меродавних људи, а уз вашу сагласност, генерал-мајоре Хорват, ове године изгради бедем тврђаве којој треба дати име Свете Јелисавете.“

Изградња тврђаве завршена је 1757. године; добила је значајну улогу у настојањима Руског царства да избије на обале Азовског и Црног мора. Овде су борави-

ле и у ратне походе кретале руске војне јединице предвођене прослављеним војсковођама: Потемкин, Суворов, Кутузов, Текелија.

С обзиром на геостратешки положај, око тврђаве се развило насеље које је 1775. године добило статус града под називом Јелисаветград.

У Јелисаветграду су боравили и остављали записе многи знаменити Срби, међу којима и Сава Текелија 1811. године. За овај град каже да је „ујездна и варош највећа у Новој Србији“. Овде га је дочекао „градничеј (градоначелник) Стратимирович, син наравни књаза Стратимировича, Црногорца. Јелисаветград је лична варош гди има трговаца доста богати“.

У Јелисаветграду су током 18. и читав 19. век живели потомци многих српских граничарских породица: Хорвати, Шевићи, Сабови, Чорбе, Миоковићи, Кнежевићи, Новаковићи, Милутиновићи, Прерадовићи, Стратимировићи, Дуке, Петковићи, Вујићи, Аврамови, Радивојеви, Живкови, Младеновићи, Давидовићи, Хаџићи, Ердељи, Степанови и многи други. У околним насељима живео је велики број потомака српских граничара.

Јован Хорват формирао је Македонски и Бугарски хусарски пук. Пукови су били лоцирани у дубину Руског царства, у утврђењима Омељник и Манжелеј на реци Псел, левој притоци Дњепра. Било је то последица стратешког опредељења Русије, крајем педесетих година 18. века, да се формирају покретни пукови. За разлику од гарнизонских пукова, покретни пукови су представљали мобилне јединице, спремне да интервенишу на сваком месту које им одреди виша војна команда. Док су гарнизонски пукови живели на одређеној територији, коју су бранили од страних, пре свега турских и татарских упада, а њихов борбени састав чинили су људи са породицама, дотле су у покретне пукове „узимани млади, нежењени људи, код којих је већа жеља за ратовањем у покретним пуковима, него за економију на селу“.

Оба пука имала су вишенационалан војнички састав од досељеника из Панонске низије и са Балканског полуострва, међу којима је било највише Срба, као и домаћег украјинског становништва. Старешински кадар био је из редова српских граничарских официра.

Оснивање Македонског и Бугарског пука у непосредној близини Нове Србије, уклапало се у империјалне војностратешке планове везане за продор Руског царства према Поткавказју, Приазовљу, Причерноморју и Подунављу, чије ће остваривање почети коју годину касније. На тај начин, требало је повезати подручја Нове Србије и Славјаносрбије, која би била повезана Македонским и Бугарским пуковима. Овоме треба додати да је матична база Старом српском хусарском пуку била у Тору, данашњем Славјанску, западно од Славјаносрбије. На тај начин била би створена војна линија од 600 км, од Јужног Буга до поречја Дона. Царица Јелисавета Петровна команду над тим војним јединицама поверила је генералу Јовану Хорвату. У Македонском и Бугарском пуку било је око хиљаду Срба.

Јован Хорват се непоколебљиво борио за очување националног идентитета својих граничара. На његову иницијативу, у циљу очувања српског националног бића, у сваком насељу у Новој Србији подигнута је црква. У близини Новомирго-

рода, поред Саборне Светониколајевске цркве, која је носила назив као и она у Печки одакле је дошао, подигнут је манастир по угледу на поморишке. Доводио је и свештенике, као и архимандрите Атанасија Милутиновића и Софронија Добрашевића.

Решен да истраје до краја у постављању основа Српској православној цркви у Новој Србији, генерал Хорват је од Синода Руске православне цркве захтевао да одобри оснивање епархије Српске православне цркве, а да за новосерпског епископа буде постављен владика далматински Симеон Кончаревић, који је у Глоговац у Новој Србији 1758. године довео исељенике са далматинског Косова; тада је Глоговац преименован у Косово.

У име српског православног становништва Нове Србије, генерал Јован Хорват је у пратњи једног потпуковника, три мајора, пет капетана, 14 поручника и 17 заставника доспео у Петроград са захтевом да се успостави епархија Српске православне цркве. Пред Сенатом је образложио да су српска црква и школство гаранција очувања националног идентитета. Иако је Сенат подржао српске захтеве, Синод Руске православне цркве заузео је став да у Руском царству могу постојати само епархије Руске православне цркве. Захтев српских граничара из Нове Србије је одбијен.

Неуспела мисија у Петрограду изазвала је незадовољство српских граничара, јер су били свесни да се само постојањем Српске православне цркве у руском и украјинском окружењу може обезбедити очување националног идентитета. Зато су, незадовољни исходом, грађани Новомиргорода одржали протестни збор. Протестно писмо упућено у Петроград, које од надлежних није прихваћено.

Хорват је настојао да народу обезбеди и школство, пресудно за очување националног идентитета. Непосредно по доласку у Новомиргород, Хорват је основао Српску народну школу. Наставу је држао ђакон Павле. Настојао је да и у осталим граничарским насељима обезбеди учитеље и организује српско основно школство. У том циљу ангажовао је Србе који су завршили школовање у Кијевској духовној академији; на његово инсистирање у Новомиргород су из Кијевске духовне академије дошли Исаија Новаковић, Павле Вујичић и Јосиф Чернец, које је распоредио по школама у Новој Србији. Нови доласци свршених слушалаца Кијевске академије више нису забележени. Очигледно, руске власти нису желеле да се српске школе отварају на њиховом тлу.

Генерал Хорват је у Новомиргород доводио и сликаре који су ликовну уметност изучили у Кијевопечерској сликарској школи. Да би обезбедио израду портрета виших официра, припадника племства и богатих трговаца који су живели у Новој Србији, Хорват је настојао да ангажује сликаре из ове престижне школе. Тако се педесетих година 18. века у Новој Србији појављују Јосиф Сербин, Захарије Алексијев и Јован Поповић. Нема ближих података о томе колико су провели времена у Новој Србији, а није сачувана ниједна слика.

Руске власти, припремајући се за одлучујуће битке против Турака и Татара, приступиле су обједињавању граничарских територија. У овој намери Руског двора Хорват је видео прилику да се у оквиру корпуса окупе сви српски пукови на подручју Нове Србије.

Указом Правитељствујућег сената, 1759. године успостављен је Новосербски корпус. Као основни задаци назначени су: „примање и извршавање свих војних, цивилних, политичких, економских, као и унутрашњих и спољних питања“; дакле, комплетан живот на овој територији. Њему су биле подређене све канцеларије пукова. Пре формирања Новосерпског корпуса, Хорват је уз царску сагласност, поред постојећа два пука Нове Србије и Новослободског пука, надлежност проширио и на Македонски и Бугарски пук на левој обали Дњепра, чији су састав чинили већином Срби, којим су командовали официри потекли из Нове Србије. На челу Новосерпског корпуса налазио се генерал Јован Хорват. Извршни орган Новосерпског корпуса постала је Канцеларија. У решавању цивилних питања била је подређена Сенату, а по војним питањима Војној колегији. Канцеларија је била подељена на више одељења. Као самосталан орган успостављен је Врховни суд, на чијем се челу налазио пуковник Јосиф Цветиновић. Органи Канцеларије били су: Финансијска комисија, Комисија задужена за питања односа са козацима, као и Брацлавска комисија у Новоархангелску на Сињухи, надлежна за питања пограничних односа са Пољском.

За две године генерал Јован Хорват створио је територију која је окупила пет пукова, са организованом извршном и судском влашћу, као и са ингеренцијама када су у питању биле везе са суседним територијама. Налазећи се на челу Новосерпског корпуса, апсолутистичком владавином, уз широка овлашћења Руског двора, створио је државу у држави. Сматрао је да ће на тај начин, са више ауторитета, заступати интересе српског народа на Руском двору. Све је подредио крајњем циљу да уз помоћ моћног Руског царства, ослободи отачаство својих предака.

У настојањима да створи српско национално језгро у Руском царству Хорват није успео. Био је оптужен за злоупотребу положаја и корупцију – у чему се није нимало издвајао од својих савременика, руских генерала – па је 1762. године смењен и осуђен на смртну казну вешањем, која је преиначена на изгнанство у Вологду на северу Русије. Да би онемогућио конституисање српског националног језгра, Руски двор је на чело Нове Србије довео Руса, генерала Мељгунова.

Разматрајући разлоге за смењивање и прогонство Јована Хорвата, украјински историчар Олга Посуњко у монографији *Историја Нове Србије и Славјаносербије* констатује да су оптужбе против њега биле једностране, па је потребно сагледати случај и са друге стране, поставивши питање: „Да ли би он могао било шта чинити да није имао подршку Сената? Разматрајући случај Хорвата, ни у Сенату, ни у истражној комисији ни у суду ништа није било речено о неодговорности руских чиновника који су имали задатак да контролишу администрацију у Новој Србији“. Поводом случаја Јована Хорвата, Олга Посуњко констатује: „У извесној мери требало је да одговарају и оне особе које су биле у положају команданата у Тврђави свете Јелисавете, јер се новац за Нову Србију дуго налазио у њиховим рукама“.

Дуго се сматрало да је Јован Хорват окончао живот у Вологди. Међутим, Олга Посуњко у поменутој монографији наводи да се „после 1775. године, генерал Петар Текелија, лично изборио да се казна Хорвату ублажи, па се овај вратио својој деци и 1780. године умро“. Наиме, 1775. године генерал Петар Текелија развојао је Запорошку Сечу „без проливања иједне капи крви“, што је утрло пут орга-

низованој државној колонизацији и успостављању царске власти на овом немирном подручју. На пријему приређеном тим поводом, царица Катарина Велика упитала је генерала Текелију чиме може да га награди. Одговорио је да жели да ослободи сужањства његовог сународника генерала Јована Хорвата. Молба му је услышена.

И у новом, као и у старом завичају Јован Хорват истицао се прилозима за српске светиње. О томе, између осталог, сведоче подаци сачувани у манастиру Бездину.

Када се 1746. године, приликом адаптирања и дозиђивања манастира Бездина, архимандрит Теодосије Веселиновић обратио угледним Србима да пружи материјалну помоћ, међу приложницима налазили су се и граничарски официри са Јованом Хорватом на челу. Пошто су радови трајали неколико година, а недостајала су финансијска средства, архимандрит Теодосије поново се обратио верницима за помоћ, међу којима се налазио и Хорват. Позиву се радо одазвао, о чему сведочи запис у *Протоколу приложника* манастира Бездина: „25. марта 1750. године (о преслави) командант Поморишке крајине Јован Хорват од Куртича обећао је да ће исплатити са 300 форинти једну дворницу на његово име када буде готова и измолвана и то је своје обећање исте године и извршио“.

Своју приврженост старом завичају Хорват је доказао и у Руском царству. Приликом велике реконструкције манастира Бездина 1780. године, пошто се братство „увалило у велике трошкове“, архимандрит Павле Авакумовић обратио се Јовану Хорвату. И овог пута, позиву се радо одазвао, о чему сведочи запис у *Протоколу приложника* у којем се каже да је добродошао дар „који је послао из Русије стари пријатељ и приложник Јован Хорват (у ово пак доба генерал поручник у руској војсци) – 50 холандских дуката или 211 форинти за здравље својих, а нарочито свога сина пуковника Антонија“.

Жеља генерала Хорвата да на руској земљи обнови Србију, није остварена. Без националне цркве и школа, у украјинском и руском окружењу, Срби су брзо нестали. У ламенту над њиховом судбином, Црњански у *Сеобама* исписује ове речи: „Године и сад пролазе, лето прође и лишће жуто опада, а затим све завеје снег. Али ће, на пролеће, Дњепар опет кренути, и ваљати се, весело, кроз ту земљу мртвих, према мору, уз песму и игру живих“.

ЛИТЕРАТУРА

Костић М.: *Нова Србија и Славеносрбија*. Нови Сад 2001.

Лалић С.: *Срби, штаб-официри и генерали у руској војсци у XVIII веку*. Зборник за историју Матице српске за историју, 63–64. Нови Сад 2001.

Павлюченко О. В.: *Сербські військово-землеробські поселення наУкраїні XVIII ст.* Київ 1992.

Писаревский А. О. : *Из истории иностранной колонизации в России в XVIII в.* Москва 1909.

Полонска Н. В.: *Заселення піведної України в половині XVIII ст. (1734–1775). Заселення Нової Сербії та Слав'яносербії*. Мюнхен 1960.

Попруженко М. Г.: *Материалы для истории славянских колоний в России*. Одесса 1902.

Посунко О. М.: *История Нової Сербії та Слав'яносербії*. Запоріжжя 1998.

Рудјаков П.: *Сеоба Срба у Русију у 18. веку*. Београд 1995.

Рудяков П.: *В службу и вечное подданство. Сербские поселения Новая Сербия и Славяносербия на украинских землях (1751–1764)*. Киев 2001.

Церовић Љ.: *Срби у Украјини*. Нови Сад 2002.

Црњански М.: *Сеобе, I–II*. Београд 1983.

РЕЗИМЕ / SUMMARY

На простору између Дњепра и Сињухе, одлуком арице Јелисавете Петровне, генерал Јован Хорват је поставио темеље Новој Србији и постао њен командант са седиштем штаба у Новомиргороду. На томе терену изграђено је 40 граничарских насеља, у којима је живело око тридесетак хиљада Срба. Већина насеља добила је називе према онима у завичају. Уз сагласност руске царице, Хорват је утемељио и Тврђаву Свете Јелисавете. По налогу Двора, формирао је Македонски и Бугарски пук чији је командни кадар, као и већи број војника, потицао из редова Срба.

Хорват је покушавао је да у новом завичају оснива српске школе, подиже цркве и манастире, као и да успостави епархију. С тим циљем доводио је свештенике, учитеље, културне прегеоце и сликаре.

У Новосрпском корпусу, основаном 1759. године, који је обједињавао пукове под његовом командом, Хорват је видео могућност за формирање српског националног језгра на тлу Руског царства. Формирао је извршну власт на чијем се челу налазио, са одељењима за војна питања, иностране послове, привреду, финансије. Установио је и Врховни суд.

Двор га је оптужио за злоупотребу положаја и корупцију, па је одлуком Катерине II, 1762. године смењен и протеран у Вологду. Заузимањем генерала Петра Текелије, Хорват је ослобођен 1775, а након пет година је умро.

*

In the regions between the river Dnjeper and Sinjuha, by decree of empress Jelisaveta Petrovna, general Jovan Horvat set the foundations of New Serbia and became its commander with headquarters in Novomirgorod. On that location 40 border-guard settlements were built with about thirty thousand Serbs. Most of the settlements were named after the ones in their homeland. By the consent of the Russian empress, Horvat built the foundation of the fortress St. Jelisaveta. According to the order of the court he formed the Macedonian and the Bulgarian regiment which commanding staff, as well as the majority of soldiers, were Serbs.

In their new homeland Horvat tried to establish Serbian schools, build churches

and monasteries and to found an eparchy. With this aim, he brought priests, teachers, zealous cultural activists and painters.

In the New Serbian corpus founded in 1759 that united the regiments under his command, Horvat saw the possibility for the formation of the Serbian national core on the territory of the Russian Empire. He formed and was the head of the executive power with departments for military affairs, foreign affairs, economy and finances. He established the Supreme Court.

The court alleged him for abusing his position and corruption, thus by decree of Katarina II he was dismissed in 1762 and expelled to Vologda. By the support of Petar Tekelija, Horvat was set free in 1775 and he died five years later.